

Tömör Péter

Hol volt (hol nem) mesevilág

Szeretettel lányomnak, Tömör Gyöngyvérnek

Gyöngyvér,

azt mondtam neked a minap este, amikor ezerkilencszáz ötvenhatról faggattál, hogy léteznek olyan könyvek is, amelyekben az igazságot írták le, csak el kell jutni hozzájuk ... És miközben ezt mondtam, tudtam, hogy ez csupán pedagógiailag megkegyesült hazugság, hiszen a ti igazságaitok nem lehetnek bent a mi könyveinkben ... Hiszen a mi könyveinkben csak mesék vannak. Megtörtént, vagy kitalált mesék. Az emlékezés hajszálerein előderengő, félelmekben született és a képzelet dús televényén felizmosodott mesék, amelyek gyarló módon legtöbbször akkor bukkannak fel az időből, amikor megmutatkozásukban nem rejlik kockázat az alkotóra nézve, vagy amikor el akarjuk magunkkal és a világgal hitetni, hogy a történetnek a történetnél mélyebb értelme van...

Kötetnyi ilyen történetet akarok rögzíteni neked, hogy, ha majd emberi folytonosság tudatod nyugodt zsombékjaira érkezel, legyen, hol előkereshess mesékbe lopott, lopatott ösmivoltomban engem és azokat, akiknek a mese szükséglete életemük volt.

Veszprém, 1985 nov. 3.

Félatléták, figyelem

Állok a Balassa utcai lakás koszos-szürke, műköből készült padlójára sütve a szemem, fölöttem dicsfényt köröz a huszonötös, ellenzős drótán lelógó villanykörte, balomon gözzel sistereg a sparherden álló hatalmas, melegvizes fazék; édesanyám szemében jóságos öröm, édesapám szája sarkáról felém szökdösnek a huncut mosolyszilánkok, szempillám rései között, akár világba nyíló álmot is szűrhetnék, ha nem kellene állandóan arra gondolnom, nehogy most, ebben a felemelő pillanatban billenjen meg alattam a sokadik világot megjárt konyhai hokedli, hiszen azon állok, fel lettem rá helyezve, ez most a pódium, a megtisztelő magas, mert díjkiosztás van ma: a konyhában, nálunk, valamikor az ezer-kilencszáz-hetvenes évek derekán, Kolozsvárott, a Tündérország fővárosában.

A tanár úr előttem áll, komoly és szertelen, mint mindig is volt, bármely pillanatában, mondatai egymás farkincájába harapnak, onnan ágaznak szerte, összefüggés nélkül, de ez csupán a felületes szemlélődő verbális csalódása, hiszen az értelem valahol mélyen a szavak mögött, az értelmezhető lét láthatatlan árnyoldalának aknáiban húzódik meg, az abszurd, a hihetetlen, számunkra oly lélek közeli sejtelmes világában.

Még magam sem tudom, miért a díj, hiszen már nem tartozom az iskola kötelékébe, már a régióéba sem, valahol a Balkán főváros és haza húzó Erdély között a hazám, többnyire repülön, vonaton vagy televíziós közvetítő kocsiiban töltöm a napjaim, mérhetetlen mennyiségű kávé, ital és cigaretta bűnös fogságában, ábránd maradt a sport, rugékonny csikókorom érzékemlékképe a zsigerek mélyén, ám a tanár úr díjkiosztásainak tartalmát és lényegét az ember annakidején is mindig idő elteltével tudta meg, és már

Vetró András: A nagy mutatóvány

pereg is lelki szemem előtt, ott, a konyhai hokedli díjkiosztó emelvényén annak a hatvanas esztendőnek a tavasza, amikor a tartományi atlétikai bajnokságra ki kellett vonulnunk testületileg, mindannyiunknak, akik valamilyen versenysportot űztünk, télen, avagy nyáron, teremben vagy az Isten szabad ege alatt, nem tudván még azt sem, melyik atlétikai sportág vár ránk a megmérettetés terheivel, hiszen a versenyekben a mi iskolánknak bármi áron az élen kellett végeznie, és a mi iskolánk az élen is végzett, bármi áron. Ezen a rendezvényen versenyeztem először és utoljára Károlyi Öcsivel, no nem kalapácsvetésben, amelynek ő akkor országos bajnoka volt, nem is nyolcszáz méteren, amelyen rólam is tudtak a városban, hanem három kilométeres távgyaloglásban. Öcsi is úgy került ebbe a számba, mint jómagam, együtt melegítettünk a tribün alatt, a régi, fagerendákból ácsolt, sétatéri tribün alatt, amikor egyszer csak jött a maga haragú piszogtatásával Ő, a nagy sportmachinátor, és bevetett az éppen rajt előtt izguló gyaloglók közé...

Az emlékezet antennái gyorsan fáradóak, de nekem máig frissen hozzák erről a versenyről a képeket. Mert győztünk. Ez Boltis László tanár úr szóhasználatában azt jelentette, hogy nem adtuk fel, nem álltunk ki, legyűrtük a távot, bebizonyítottuk ország-világnak, hogy a kolozsvári Ady-^aincai középiskolában mindenki minden sportágnak ismerője és gyakorló birtokosa...

„Atléták leülhetnek, félatléták guggolhatnak, a többi szénégető cigány, fel a kötélre, az apátok istenit... tiszteltetem apádat,” – pattant a folytatás a végszóra, boltisi módra, – „mert befizette a sportkőri díjat... te díjat nem nyertél fiam, de mától fogva fél atléta vagy... guggolhatsz... ide gyere, mi van a torna-cipőddel?... ott a káméséccébe szétfotballoztátok, mi!?...” – és már zúgott is a pofon, mehettem félatlétta státussal a felmentettekhez, hogy besegítsek a tanári szoba pokoli nehéz kerevetének a kiporolásába és helyretételébe.

Mert Boltis László tanár úrnak az alkalmas teljesítmény volt az ideálja. Az, amelyben mértékkel él az ember, amelybe nem szakad bele sem ő maga, sem cipellője, sem egyéb, lélek és test ínségeinek megóvására előteremtett alkalmatosság. Ő, ezt ő így nem fogalmazta volna meg soha, s ha most itt ülne bizonyára, ha nem is tenyéből eléripakodó, de szemrehányásba göngyölgötetett pillantással arcul vágna megint, hiszen az ilyen túl komplikált mondatokban a vihánc sértést, a „hekulát” sejtette, nem alaptalanul, hiszen annakidején, amikor az osztálynak, amelynek most harmincötödik érettségi találkozásán döbrentjük rá magunkat, mennyire megöregedtünk, a neve még csak hetedik bé volt, és korszokás szerint nagy hévvel, saját zenekart foglalkoztatva, elvtársi összejevetel címszó alatt, szombati pattanásos első táncdélutánjait ülte, egyszer csak a konferáló, emígyen szólt a – szív küldi szívnek szívesen – mintájára aktualizált műsort figyelő tisztos publikumhoz:

„A hetedik bé szeretettel küldi Boltis tanár elvtársnak a Hazugság volt minden szavad... című dalt.”

Még bennünk, a csínyet kezdeményezőkből és beavatottakból is fennakadt a szusz, tótágast állt a világ, és ahelyett, hogy a várt eget-földet megrázó hahota kitört volna, vészjósló csend dermedt a motorinával felkent padlózatú díszteremre. Csend, amely máig fülembe cseng, ha meggondolatlanságból, vagy rátartiságból, vagy alamuszi szándokkal történő megalázást látok, s megjelenik benne hófehér arccal Ő, aki valóban sokat és földtől elrugaszkodott dolgokat is beszélt, Ő, a mindennapi kis csodák fantáziadús költője, Ő, aki nemcsak tanítványai teljesítményében, de a kívülről provinciális berekesztettséggel szorító világban is álmai megvalósulását szerette volna látni, s ha erre idő és térség nem nyújtott termő keretet, hát átutalta a képzelet dús Európájába, és beszélt róla, szenvedélyesen, hátha igévé válik a szó, s mikrokozmoszában megtörténik az újratertemtődés csodája. „Hintás” – ez volt iskolai gúnyneve –, átűszta azt a mérhetetlen csendet, amelyben mindannyian hosszúnak tűnő pillanatokig beleragadtunk, és elhagyta a termet... Lehajtott fővel, szomorúan. Mi pedig belevetettük magunkat a táncba, megkíséreltük levetkezni szilaj akarnoksággal a bűntudatot, jókedvet és derűt mímeltünk, de nem mertünk egymás szemébe nézni, vagy nem akartunk egymás szemébe nézni, pedig akkor még nem tudtuk nyilvánvalóan, hogy a kor amelyben élünk a kollektív galádságok kora, a kollektív gengszterizmusé, amely a többiektől csak abban különbözik, hogy míg amazok csupán a testet, emez a lelket is a legrafináltabb instrumentumokkal volt képes kínzani, személytelen vizsgálóbíróként és arctalan vádlóként – elfeledtetni akartuk magunkkal azt is, hogy apró gázságunk beleépít minket is a lánca, amelyről Illyés Gyula éppen azokban az években tett keserű tanúbizonyságot Az egy mondat a zsarnokságról című versében...

Miképpen érezhette magát Illyés Gyula, vagy más tündöklő nagyok, amikor a legperverzebb játék szereplőiként humánus megnyilatkozásukért, a művészetükért, gyilkosoktól kellett átvenniük díjakat ...?

Ez a konyhai díj, lám, szemérmetlenül, már klasszikus példákig tagítja auráját, jóllehet tárgyát tekintve a világon a legjelentéktelenebb, csupán nekem kedves, mert olyasvalamiért kaptam, amit nehéz napokban a tisztesség feladatul rótt rám: Boltis László, kolozsvári nyugalmazott testnevelő tanár úr engem, azon a bizonyos estén ugyanis, felállítva a hokedli „legmagasabb fokára”, a nyakamba akasztható éremmel, a Zenés Karaván című irodalmi-szórakoztató tévéműsor rendezéséért díjazott. A laudáció az áradó bevezetővel szemben tömör volt, és egyáltalán nem vallott rá:

„Mert megérdemelted!”

Az ünnepélyes kézfogás után pedig, se szó, se beszéd, kifordult az ajtón, valószínűleg dologtételre sietett, mesélték: kosztos csészék tömkelege lógott kerékpárjának kondor kormányán, szűkölködő betegeknek szállította a napi eledelt... Így aztán én sem mondhattam el neki, hogy köszönöm, éppen a legjobb pillanatban jött ez a díj, akkor, amikor nagy ívű pályák „bodros hajdútáncosai” éppen kötelességtudattal visszaélve akarták kirázni belőlem a tisztességes szolgálat hitét s hozzá, szokásuk szerint, csak úgy mellékesen a lelkemet is...

Most, harmincötödik érettségi találkozónkon akartam alkalmat keríteni, hogy előhozakodjam neki ezzel a régi mesével, most, amikor az olimpia éve van, himnuszokba és zászlókba csomagolt, díjakkal cifrázott világmulatság, amelynek van azonban boldisi részvevője is, mert az a bizonyos Károlyi Öcsi, aki Bela Karoly-ként rendszeres hőse az olimpiáknak, most is kimosolygott ránk a képernyőről, ránk kolozsvári Ady^aincajosokra, akiknek még mindig fontosak Boltis tanár úr követelményei, hogy a mi iskolánk...el akartam mondani neki, hogy ... és akkor megtudtam, hogy ő nincsen már.

Kibiciklizett.

Jobb kezében valószínűleg a rúdugró bambusz-botot vitte, amivel Klein Ottó már nem ugrik, bal kezében a kalapácsot, amelyet aranyérmeket termő tornaszerekre váltott fel Károlyi Béla, nyakában a síp, amellyel Pál Elemért buzdította ezer méteren, kerékpárjának kondor szarvain Rohonyi Zoltán és nagybátyád, Tömöri Géza országos bajnokságainak temérdek babérjai és ajkán bizonyára furcsa pizszegésekkel bennfentesített örmény mosolya:

„Psz, pszt, félatléták, én elugrom az örökkévalóságba, de ti továbbra is edzettek, mert fontos, hogy a mi iskolánk az élen járjon, bármilyen áron”.

A lélek fényes termei

Én négy kerek esztendeig a világ közepén éltem. A hely, amely ilyen világközpontilag megnyilvánult a földrész egyik keleti provinciája, szülővárosod, az idő pedig a születésedet közvetlenül megelőző évek. Ha nagyképűen, manapság divatos rekord- és különlegesség igényrel próbálnám meghatározni lelki Európám akkori kereteit, még világraszóló statisztikai adatokat is fel tudnék sorolni dicséretére. És miért ne?! Hiszen a város, amely e rangot kivívta bennem, a Keleti Kárpátok kanyarulatában meghúzódó Háromszék megyeszékhelye, Sepsiszentgyörgy 1968-1972 között a világon az egy lakosra jutó legnagyobb literátor-számot produkálta.

Sepsiszentgyörgyön akkoriban huszonöt ezer székely-magyar ember lakott, ezek közül tizennégy már önálló kötetes költő, író. Ide kell írnom a magyar irodalomban immár jelentős névsort: Bogdán László, Csiki László, Czegő Zoltán, Dali Sándor, Farkas Árpád, Holló Ernő, Györffy Kálmán, Magyarai Lajos, Nagy B. Viktor, Sombori Sándor, Tompa Ernő, Vári Attila, Veress Dániel, Völgyesi András... És ha ehhez hozzáteszem a Szívek harcának szerzőjét, Elekes Gyurka bácsit, az éppen akkor induló Boér Gézá, Markó Bélát, Sütő Istvánt, és az irodalmi alkotások megjelenésének szaporaságát, akkor méltán büszkélkedhetem el azzal, hogy az egy négyzetkilométerre jutó leggazdagabb magyar irodalmi termésátlagot a világon itt

érték el, messze megelőzve a verstermelésben amúgy is világegyenjáró Budapestet, Kolozsvárt, Újvidéket.

Az irodalmi művek úgy születtek abban az időben Sepsiszentgyörgyön, mint áldásos eső után a gomba a Szemerja fölötti csererdőben. Ma már nem egy ezek közül a magyar literatúra örökérvényű gyöngyszemei közé tartozik.

Szóval szülővárosod Csipkerózsika álmába 1968 tavaszán a Tükör megjelenésével irodalmi nemzedék robbant be, egy generáció, amelyet később az irodalomtörténészek a Forrás második nemzedékének neveztek. Mivel mi, akkori fiatal írók, nem tudtuk, hogy ilyen előkelő irodalomtörténeti kategóriába tartozunk, csapatosan jártunk, mint a vadkutyák, inkább élvezet, mintsem babérokat hajkurászva. Ideológiánk, vagy közös platformunk nem lévén, valami, ekkor még megfogalmazhatatlan, hit és bizakodás tartott össze. Bogdán László később megjelent, nagysikerű, Promenádn című regényében így emlékezik erre:

„Jól hallottad, bármennyire hihetetlen: hit kell! Hit elsősorban a szavakban, hinni abban, hogy az igazat is mondjuk, s ugyanakkor a valódit is. És abban is, hogy az időpontot nem rontjuk el, mindezt okvetlenül most kell elmondani. S hit abban is, hogy mindezt most, épp mi, csak és kizárólag, csak mi mondhatjuk el, sőt kötelességünk elmondani, egyszerűen nem tehetünk mást, nem bújhatunk ki ez alól a kötelesség alól, nem mondhatjuk, mint az iskolában annyiszor, hogy tanár úr, én készültem, de... És azt sem mondhatjuk, hogy most éppen mással vagyunk elfoglalva, nem hanyagolhatjuk el ezt a vallomást, nem halaszthatjuk holnapra, jövő hétre vagy máskorra.”

Ez a nagy álmú hit a kötelességtudatban parancsként működött bennünk, neki voltunk elkötelezettek és általa születtek meg a versek, novellák, még színművek is, amelyek aztán azon frissiben, még melegen, az olvasók elé is kerültek a LAP, a TÜKÖR jóvoltából. A ma egyfelől elmisztifikált, másfelől lefitymált újság – jóllehet címlapján az állt, hogy az RKP Kovászna megyei Bizottságának lapja – a mienk volt. Mi szerkesztettük a sepsiszentgyörgyi park északi sarkán álló épület három szobájából és egy átjárójából improvizált szerkesztőségben. Annak az épületnek a szomszédságában, amelynek üléstermében, az oda 1849-ben összegyűlt székelyek előtt, Gábor Áron, ugyancsak hittől elhivatottan, kimondta: „Lészen ágyú!”

Szüksös-sivár helyiség volt a szerkesztőség, de az olyan külsőségekre, hogy hol lakunk, hol alkotunk, milyen körülmények között, arra mi akkor fittyet hánytunk, elbódított, hogy hallathatjuk szavunk, és írásainkat, amelyek éjszaka születtek, már reggel viszontláthattuk a lapban, délben már értékelésüket is hallhattuk a Sugás törzsasztalánál...

Dali Sándor, lapunk főszerkesztője, mikor aggályoskodó politruk kollegái, a többi pártlap főszerkesztője, ép eszét kérdőjelezték meg, hogy tucatnyi fiatal, elvetemült költővel akar lapot csinálni, kinyájában kitalálta az azóta komolyan értelmezett, kultúrpolitikai szállóigévé avanszált paradoxont:

„Költészetünknek szüksége van az újságírásra, újságírásunknak a költészetre.”

Ez a mondat tette lehetővé azt az irodalmi kirajzást, amelyet a mi generációnk képviselt Erdély egyik legkeletibb zugában, a háromszéki Sepsiszentgyörgyön.

Magáneurópánk színhelyét, a szerkesztőséget és benne minket furcsán fogadott a város és tisztas úri közönsége. Gyanakvó kíváncsisággal, távolságtartással, kandi kajánsággal.

Abban az időben csak délután írtam, és reggeleim még a hajnallal kezdődtek. Ócska, mosókonyhából átalakított albérletemből a napkeltével együtt siettem be a szerkesztőségbe, ahol meleg, védettség, társak vártak. S a hittételek megannyi újramezdése: ki mit hoz be aznap reggel. Mivel én voltam a kulturális rovat szerkesztője, az én asztalomra kerültek legelőször a versek, novellák, tárcák. Így olvashattam, mindenki előtt, elsőként, még tejpárameleg állapotában nem egy, azóta közkinccsnél drágább, mert az időben is örök értékű alkotást.

Korán keléseim okán lehettem én az első tanúja az éjszakai ivászatok, botrányok utóéletének is.

– Halló? Tükör újság?

– Igen.

– Ajjó, hogy van ott valaki, mert ki kellene küldeni egy autót a strandra. Itt aluszik a főnyenyen egy poéta, s a gyerekek már piszkálják...

A panaszra bejött pakulárral is nekem kellett először szemet akasztanom.

- Aggyisten jó reggelt!
- Jó reggelt.
- Itt dolgozik egy Csiki nevezetű? Aki ír.
- Itt.
- Hol találok?
- Még nem jött be.

– Nem-é?!.. – és a pakulár úgy állt meg a szerkesztőség nagyszobájának a közepén, munkaeszközére: a terelőbotra támaszkodva, mintha nekem sem lett volna más dolgom, mint kérődző bárányinak ott kint a legelőn. Állt, állt magába szálltan, ha valamelyik kolléga megérkezett, illedelmesen köszönt neki, majd felém vágott a szemével : „Ez-é az?!“

Jó két órát posztolt ott, mintha az idők kezdete óta oda lett volna testálva a négy íróasztal karéjába vont placra. De addig senkivel sem volt hajlandó szót váltani, amíg Csiki meg nem érkezett. Akkor komótosan felé fordult:

- Önötök csinálta azt az írást Szentivánlaborfalváról?
- Én – válaszolta emberünk látványától kissé megszeppenve Csiki.
- Akkor helyt vagyunk – summázta az atyafi.

Maga mellé helyezte botját, kifűzte bakancsát, kilépett belőle, kapcáit szépen eligazította, nadrágja szárát térdig feltúrta és felemelkedvén olyan éktelen kutyaúristenezésbe kezdett, hogy belerezegtek az ablakok:

- Ez a lábszár magának kacsos? Azt a kisázsiai tetüből szakadt hétszentségit ennek a karikós világnak!

Csiki remegő hangon mondta, hogy nem, á, dehogy, egyáltalán nem kacsos ez a lábszár, inkább határozottan csinosnak mondható...

– No, csak azért... – csendesedett meg békülékenyen a pakulár. Szép sorjában visszaöltözte lábbelijét, és egy ránk dörmögött „Isten áldjával“ kivonult a szerkesztőségből.

Csiki egyik riportnovellájában a kacsos- vagy karikalábú szentivánlaborfalvi juhászról írt, megnevezése nélkül, egy mellékmondat erejéig valamit. Mivel a mi emberünkön kívül más juhász nem élt Szentivánlaborfalván, zokon vette a „kiírást“ és begyötörte testét a városba, hogy az úri huncfutságért elégtételt vegyen.

Ha hibaigazítást nem is kellett adni, de levelet kellett küldeni a falu néptanácsára, amelyben maga a főszerkesztő, Dali Sándor igazolta, hogy nevezett pakulárnak csinos a lába és a cikk szerzője valószínű máshova való, arra legeltető juhással találkozott, amikor a riportot írta...

Nehezebb eset volt, a testet is inkább megpróbálói, amikor saját emberem állított be a szerkesztőségbe egy hajnalon. Öreg, illyefalvi székely, személyesen nem ismertem, esetéről panaszlevele alapján írtam jegyzetet s így járultam hozzá ügyének számára előnyös rendezéséhez.

- Marci bácsi vagyok Illyefalváról. Elhoztam a pityókát.
- Miféle pityókát, Marci bátyám, ez itt az újság szerkesztősége...

– Hát éppen azért. Három zsák pityókát hoztam Tömöry úrnak, mert tudjuk mi azt, hogy Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. Leraktam ide a gádorba, osztán maga fiatalember, mondja meg az úrnak, hogy házához nem vihettem, mert még a párton sem tudták, hogy hol lakik, pedig azok mindenről tudnak, hogy az anyjikk... Azzal küldött el a kapus, hogy ide jöjjenek, mert itt a fiúkák mindent tudnak, nem úgy, mint odaát az elvtársak...

Erőfeszítembe telt, amíg azt a fránya riportíró urat, azt a Tömöryt, kellőképp szigorúnak, s az ilyen dolgokért felette gyorsan indulatra lobbanónak, morcos-marcona sértődősnek lefestettem és még nagyobbba, amikor a székely bácsi az én hátamra rakta a zsákokat, s nekem kellett a szekérig visszacipekednem mind a hármat. Abban azonban nem tudtam meggátolni, hogy segédkezésem fizetségeképpen ne dugjon nadrágom zsebébe egy tizlejest, – „itókára“ –, és hogy titokban tartsam az esetet a szerkesztő úr előtt, mert az még képes és kiírja őt az újságba...

Igen, abban az időben sihedernek néztem ki, bizonyára valami kifutófiúnak vagy hivatalsegédnek gondolt az illyefalvi Marci bácsi. Mint ahogyan erről pár nap múlva a rikkancsfelvételre jelentkező cigánygyerek is megjöszött:

- Adjon Isten jó reggelt!
- Jó reggelt!
- Hol a Tükör újság?
- Itt...

– Az nem lehet, – csusszant ki a hökkenet a barnaszemű suhanc szájából, miközben fölötte nagy megbotránkozással hordozta körül tekintetét a kopott falakon, szedett-vetett íróasztalokon...

– Miből gondolod – kérdeztem.

– Én csak abból, ládd-é, komám, hogy azt hittem, itt fényes termek és úriemberek vannak...

A termek, a ház rossz állapotára hivatkoztak a hivatalos szervek is, amikor lerombolták a kedves épületet s helyébe jókora emeletes tömbházat emeltek, ami elé a dicső román fejedelem, Vitéz Mihály vajda lovas szobrát helyezték el.

És nem tudták, hogy ezzel a mi dolgunkon is könnyítenek. Hiszen a szerkesztőség termei azóta, a falaik között született alkotások révén igencsak kifényesedtek az időben, és ha a szerkesztőkből, szerzőkből nem is lettek úriemberek, s hogy azokká legyenek, immár végleg nincs esélyük, a szellem erős, hites várában élni fog, míg magyarul beszélnek Háromszéken s a világon bárhol, ez az épület, a néhai Szabadság tér sarkán, amelyben pár esztendeig a Tükör újság szerkesztősége működött. És őrizi az akkor ott munkálkodó „fiúkák” emléke mellett Szilágyi Domokos, Domokos Géza, Szöcs Kálmán, Méliusz József, Horváth István, Nagy István, Franyó Zoltán, Balogh Edgár, Méliusz József, Csehi Gyula, Kányádi Sándor, Lászlóffy Csaba, Szabó Gyula, Páskándi Géza, Szász János, Páll Lajos, Oláh István, Ferencz S. István, Király László, Lázár László, Gálfalvi György, Bodor Pál, Szemlér Ferenc, Hervay Gizella, Deák Tamás, Földes László, Tamási Gáspár, Sütő András, Gellért Sándor, Szász János és még sok más jeles erdélyi író, költő, publicista nagyreményű buzgalma, hitből és alázatból fakadt szolgálatának becsét.

A kukorica

Első nyugati utamon, 1982-ben, újdonsült magyar állampolgárként ez a növény volt legbensőségebb útitársam... Kukorica, tengeri, málé, törökbúza... Hányféleképpen is mondjuk mi, magyarok, hányféleképpen készítettük el szükség-megmaradásunk napjaiban. Hány ízt, hány élményt őriz, mennyi hányattatást és vállalt csángálást, mennyi kapába kapaszkodást, sík mezőn, dombhátakon, hány nosztalgias emléket a kukoricafosztónak, gyerekkori maszkabáljainkból előzizegő kófic-bajszokból hányat, bozót megóvó sűrűjében hány titkos csókot, hány miegyebet ...

Mondják, Petőfi Fehéregyházán a meredeknek iramodó kukoricásban próbálta megvonni magát... És mesélik azt is, hogy a halála előtti napon, utolsó vacsoráján a székykeresztúri papnál tejespulizskát estebédelt.

A kukoricatáblában málét fordíthatott ki gyomrából a kozák dzsida...

Utazásom előtt két héttel, a Nyárád partján, Miháza alatt, Szélyes Imre színművész édesapjának kertje végében, amikor sátorozásunk utolsó napján kifogyott élelmünk, Imre felszalajtotta unokaöccsét a házba, hozna maroknyi málélisztet, mert abban szeretné kisütni a sebtiben kihalászott pirkákat. A maradék lisztből hirtelen puliszka főtt, forrásvízben, sóval, kevéske túróval... Az íze patakcsobbanatú és viharillatú, nosztalgikus és mégis örökkéig valóságos volt. Úgy ettem belőle, mint kiéhezett ember falná az úrvacsorai kenyeret: a test kényszere mellett a lélek áhítatával harapva, hörpintve hozzá szemmel beláthatatlan kétségű eget, amely ott pompázott az elmúlt este viharfelhőinek szakadt fodraival a Mezőhavas és a Bekecs nyers-zöld partja között és tükrözte a lelkünkbe költözött bűnbánatot, de a feloldozó megbékélést is, hogy mégsem magunk hasznalásáért menekedtünk a megmaradt Magyarország mostohaföldjére vagy akár tovább, Európa igen komfortosan berendezett ésszerű világába. Oda, ahol a kukoricát, mint emberi étket nem is ismerik, ahol csak nemes kenyérgabonából készítik a test erőtartásának szükségfajátjait...

Oda, ahol csupán egyetlen szót ismernek megnevezésére, szótárba szecsckált botanikai kifejezést...
Most oda utazom, negyven esztendeje európai, először, a rangsoroltan Európának nevezett nyugati részekbe...

Suhan a vonat... Nem kattog... Nemzetközi... Hatalmas kerék küllői gyanánt fordulnak el szemem tengelyében a haránt hasított zöld, sárga, barna síkok... A zöld: kukorica... A nyárádmenti puliszka gyomromból nemesebb szerveimbe szívódott melegéből apró dobbanások simogatják a szívemet, akárhányszor a mérges zöld, erős rostú, lándzsavég büszkeségű kukoricaszárak rendje bontakozik ki a tájból. Üzennek: itthon vagyok. És velem együtt itthon van, a kukorica okán, itt Európában, a balkáni peri-fériára rekesztett nép is... Mint egy elsőoldalas jegyzet a Megyei Tükör hőskori lapjára, úgy feszül szívemre és lelkemre a fennköltég...

Megvéd ez a puliszkaliszt-meleg, megvéd az ízetlen lelkesedéstől, a gazdagságra csodálkozás megalázásától... Befele fordít, magam, magunk méltósága felé, az önkeresés hajszálgökereire csatlakoztatva, kimenekít az ámulás kísértéséből, tiszta tekintetű érdeklődő szigorít, távlatot nyit a pillanatnak, amelyet egy kerítés gyanánt viselkedő határ átlépése kell, hogy élményemmé tegyen két óra múlva...

Ám a kukoricatáblákban ott leselkedik a bűvőhely mellett a halál is, leveleinek zöld kései másfajta késeket is rejtegetnek, olyanokat, amelyeknek rettegető képe genetikai kódolással van elrejtve lelkem láthatatlan kromoszómáiban. Hiszen mi lehetne más az oka annak a félelmetes érzésnek, amely hirtelen rám tör...

Mit nem cselekedtem az előírásoknak, a kötelemeknek megfelelően?!

Megvan: magamnál felejtettem a személyi igazolványomat. Itt állok a nemzetközi vonat folyosóján, bámulom a tájat, és hirtelen megizzaszt a felismerés... Milyen szerencse, hogy kint is, bent is izzik a júliusi kánikulától a levegő: izzadságcseppjeim, amelyek kínzó szaporasággal gyöngyöznek ki orrom nyergén, így valószínűleg nem tűnnek fel senkinek. Mert máris úgy érzem, hogy engem figyelnek. És le fognak csapni rám, mert szabálytalanságot művelek... Megint... Talán megmotoznak, letartóztatnak, megvernek,... Óvatosan megtapogatom belső zsebeimet... Szent Isten, nem csupán a személyim van nálam, hanem az írószövetségi tagkönyvem is, a nemzetközi újságíró igazolványom, csupa „dokumentum”, amely bizonyos, feltételezhető szándékaimat illetőleg terhelő lehet... És viszek magammal hat csomag pirospaprikát, tíz gulyáspasztát, piros aranyat – ajándékba a hűgomnak. Ebből is baj lehet, hiszen törvény tiltja mindenfajta élelmiszer nagymérvű kivitelét... Hónom alatt már páros pataokban ömlik a víz. Érzem, miként gyúlik meg derekamnál, a nadrág szorításának árkaiban. A félelem priznice egyre erősebben feszül rám. Már-már leszállnék a vonatról, már le is mondanék az egész utazásról, visszafordulnék... Minek is teszem ki magam megint ilyen gyanús helyzetnek, minek örlöm amúgy is meglazult idegeimet ilyen próbatételeken. Megvoltam eddig is a könyveimben és gondolataimban lakó Európával... Megleszek ezután is...

Még csak Biatorbágnál vagyunk: tenni kell valamit. De óvatosan, hiszen már most figyelhetik minden mozdulatomat. Mint a szükségét végző vadállat kémlelek körül, görcsösen, remegő mozdulattal cigarettára gyűjtök. Aztán befordulok a fürkébe, táskámból kihalászom úti tárcámat. Visszamegyek a folyosó ablakhoz. Háttal fordulok a többi utasnak. Úgy teszek, mintha okmányaimat venném számba. Arcomra közömbösséget erőltetek, tenyerem kagylójába rejtem a személyi igazolványt, lassan, önkéntelennek tűnő mozdulattal, kifordított kézfejjel bal hátsó zsebembe mélyesztem. Fellélegzem. Az igazolvány ott ül a farzsebben. Csakhogy hosszanti állásban: felső széle kitészhet a zsebből. Az a képzetem, hogy ezer szem figyel. Mindenünnen. A kupébeliek, a folyosón cigarettázók, az egész vagon... Nyeglének tervezett mozdulattal hirtelen fordítok egyet az igazolványon. Sikerül. De ebben az állásban kimerevíti a zsebet, eltávolítja a nadrág bársonyanyagát a zseb bélésétől. Megfordulok. Oldalazva megyek be a kupéba, a tárcát visszateszem előző helyére, kifarolok újból a folyosóra, majd, mint akinek sürgős a dolga, besietek a végére. Bereteszelem magam mögött az ajtót. Fellegeznék..., de nem. Nem lehetek oly naív, hogy egy ilyen, Nyugatra tartó vonaton éppen ide, erre a mindenki számára rejtett helyre ne szereltek volna fel megfigyelő kamerát... Kutakodva, módszeresen nézek körül. Vajon melyik szegeletből mered rám a kíváncsi, elektronikus szem? „Nicht hinauslehnen!” – de hiszen ez német kocsi. Ezek nem leselkednek az ember után. És ha mégis?! Még mindig óvatosan, felsötestemmel álcázva ténykedésemet, kiveszem az iga-

zolványt, merev fedelét kétszer erősen meghajlítom, puhul már, szép homorúra formázom, kövesse természetes ívben farpofám hajlatát, húzza meg magát észrevétlenül a zsebemben... Kész! Most vizet kell eresztetni az öblítóből, kezet kell mosni, mintha tényleg...

Visszamegyek a fülkébe, leülök. Alapos, teljes-seggű ülés, hadd helyezkedjék el az a fránya bűnjel. Alakuljon hozzám, árulóm ne lehessen...

Inkább kimerülten, mint megnyugodva ülök.

Ülök, ülök, ülök.

És érkezik a magyar vámtiszt. Továbbmegy. Jön a magyar határőr. Beüti a pecsétet a kék útlevelembe. Továbbmegy. Aztán megáll a vonat. Aztán továbbindul. Felállok: látni szeretném a határt, a vasfüggönyt, a tankakadályt, aknamezőt és ott túl, a valódi, sajátos, áhított, szabad európai tájat. Két-három bokor, egy satnya ciheres, szántóföld – ez itt még Magyarország, aztán egy drótkerítés és... és kukoricaföldek. Hersenő zászlók gyanánt ringó táblák. Átjöttünk. Magamra tekintek, vonatablakra vetülő képem ott ring a kukoricatáblák zöldjében. Nem vagyok megilletődve, nem vagyok ideges, nem vagyok nyugodt. Csak félelmem szégyenétől fáradt. Egy mondat, egy négy szóból álló mondat csivitel felém a vagon szomszédos fülkéjéből:

„Sintem in Austria, dragă!”

Megvan! A felismerés hahotára fakaszt. Az a bizonyos Pavlov nem tudott olyan ékesszóló eredményt elérni a kutyájával a feltételes reflexek kialakításában, mint azt velem tették.

A vagon túlsó fülkéjében bukaresti muzsikások utaztak. És bár tudatos felismerésemig el sem jutott, a félelem, a megfigyeltség érzetét a háttérzörejként hallható román beszéd keltette fel bennem. Negyven esztendő szorongásai, az állandó „szabálytalanul, jogtalanul, megfélemlítetten, lehallgatottan és feljelen-tetten” -élés idegeimbe ivódott reflexei működtek, amikor beleizzadtam, belealázódtam előbbeni félelmembe.

Mosolygósan vettem ki zsebemből az igazolványt, kisimítottam, most már bevallom, meg is simogattam. Visszahelyeztem többi iratom közé, és életemben először éreztem magam úgy, hogy szabad ember vagyok, egy ország szabad és jogosult állampolgára. Negyvenévesen először Európában, európai. És bementem a mosdóba, levettem az ingemet, megnyomtam a pedált, zuhogjon a víz, alátartottam fejem, nyakam, mossa az izzadást, a hosszú kísérlet megkésve is gyötrő tanújelét, tisztítva, tisztítva... És kitekintettem az ablakon, és kihajoltam a tiltó felirat ellenére, magamhoz akartam ölelni a kukoricaföldeket... És magamhoz akartam ölelni itt, a kukorica győzelmes zászlórengetege előtt félelemtől salétromosodott lelkemet ...

Már a Lajta fölött robogott át a vonat. Odatartottam arcomat a szélnek, ráncaimba apró porszemek szúrtak. És amint nekicsapódott arcomnak Európa, Domonkos István újvidéki társam versbeszédét sur-rogták a vonatkerekek:

„...relax, relax, magyar...”